



**ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**  
**РІШЕННЯ**  
**КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**  
**ДРУГИЙ СЕНАТ**

**у справі за конституційною скаргою Марго Поліни  
Олександрівни щодо відповідності Конституції України  
(конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої  
статті 454 Цивільного процесуального кодексу України**

м. К и ї в  
6 квітня 2022 року  
№ 2-р(II)/2022

Справа № 3-9/2019(206/19)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі:

Головатий Сергій Петрович (голова засідання, доповідач),  
Городовенко Віктор Валентинович,  
Лемак Василь Васильович,  
Мойсик Володимир Романович,  
Первомайський Олег Олексійович,  
Сліденко Ігор Дмитрович,  
Юровська Галина Валентинівна,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Головатого С.П. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, що їх висловили заступник Міністра юстиції України Смачило І.В.; науковці Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України – старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, кандидат юридичних наук

Гетманцев М.О., Київського національного університету імені Тараса Шевченка – професор кафедри правосуддя юридичного факультету, доктор юридичних наук Притика Ю.Д., Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – доцент кафедри цивільного процесу, кандидат юридичних наук, доцент Рожнов О.В., доцент кафедри цивільного процесу, кандидат юридичних наук, доцент Сакара Н.Ю., Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова – професор кафедри цивільного права та процесу Бондаренко-Зелінська Н.Л., Ужгородського національного університету – декан юридичного факультету, доктор юридичних наук, професор Лазур Я.В., доцент кафедри господарського права, кандидат юридичних наук Рошканюк В.М.; директор Науково-дослідного інституту порівняльного публічного права та міжнародного права Ужгородського національного університету – доктор юридичних наук, професор Савчин М.В.; Національний радник з юридичних питань Координатора проектів ОБСЄ в Україні, кандидат юридичних наук Водянніков О.Ю., Конституційний Суд України

#### **у с т а н о в и в:**

1. До Конституційного Суду України звернулася Марго Поліна Олександрівна з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Згідно з пунктом 1 частини п'ятої статті 454 Кодексу заява про скасування рішення третейського суду подається протягом дев'яноста днів „стороною, третьою особою в справі, розглянутій третейським судом, – з дня прийняття рішення третейським судом“.

Відповідно до частини сьомої статті 454 Кодексу „заява, подана після закінчення строку, встановленого частинами п'ятою або шостою цієї статті, повертається“.

Автор клопотання стверджує, що пункт 1 частини п'ятої, частина сьома статті 454 Кодексу не відповідають частині третій статті 22, частинам першій, другій статті 55, частині першій статті 64, пунктам 1, 3, 8 частини другої статті 129 Конституції України.

1.1. Публічне акціонерне товариство „Укрсоцбанк“ (далі – Банк) 15 лютого 2008 року уклало з Марго П.О. договір поруки, за яким вона взяла на себе зобов'язання перед Банком солідарно відповідати за виконання Жавжаровим Р.С. кредитних зобов'язань за договором кредиту № 334/08/8-К від 15 лютого 2008 року.

Постійно діючий Третейський суд при Асоціації українських банків (далі – Третейський суд) 5 травня 2015 року ухвалив рішення про стягнення з Марго П.О., Жавжарова Р.С. на користь Банку заборгованості за договором кредиту № 334/08/8-К від 15 лютого 2008 року в розмірі 495 106 грн 29 коп. та третейського збору в сумі 5 351 грн 06 коп. Рішення Третейського суду після ухвалення було надіслано відповідачам рекомендованими листами на адресу, зазначену в договорі, про що свідчать матеріали третейської справи Марго П.О., Жавжарова Р.С., надані Третейським судом на вимогу Конституційного Суду України.

Дніпровський районний суд міста Києва 7 серпня 2015 року задовольнив заяву Банку про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення Третейського суду від 5 травня 2015 року.

Марго П.О. 3 липня 2018 року звернулася до Апеляційного суду міста Києва як до суду першої інстанції із заявою про поновлення строку подання заяви про скасування рішення третейського суду та скасування рішення Третейського суду від 5 травня 2015 року на підставі пунктів 1, 2 частини другої статті 458 Кодексу, за якими рішення третейського суду може бути скасовано, якщо справа, в якій ухвалено рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону (пункт 1); рішення третейського суду ухвалено в спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішено питання, які

виходять за межі третейської угоди (пункт 2). У заяві Марго П.О., зокрема, зазначила, що про рішення Третейського суду від 5 травня 2015 року їй стало відомо 15 червня 2018 року, тобто з дня отримання вимоги державного виконавця Шевченківського відділу державної виконавчої служби міста Запоріжжя з'явитися для вирішення питання про виконання рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 7 серпня 2015 року.

Апеляційний суд міста Києва ухвалою від 20 липня 2018 року повернув Марго П.О. заяву у зв'язку із закінченням строку на подання заяви про скасування рішення третейського суду, установленого частиною п'ятою статті 454 Кодексу.

Верховний Суд постановою від 11 жовтня 2018 року апеляційну скаргу Марго П.О. залишив без задоволення, зазначивши, що „заява Марго П.О. подана після закінчення строку, передбаченого пунктом 1 частини п'ятої статті 454 ЦПК України <...>. Цей встановлений процесуальним законом строк є присічним, можливість його поновлення нормами ЦПК України не передбачена“.

1.2. Суб'єкт права на конституційну скаргу стверджує, що внаслідок застосування судом пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Кодексу порушено його право на доступ до суду, гарантоване статтею 55 Конституції України.

На думку Марго П.О., оспорювані приписи Кодексу „фактично виключають цілу категорію обов'язкових до виконання рішень з-під судового контролю, унеможливають їх перегляд з метою виправлення явної судової помилки або наслідків зловживання правом“.

У конституційній скарзі зазначено, що „майже для всіх випадків оскарження (перегляду) судових рішень ЦПК передбачає можливість поновлення строку на таке оскарження <...> строк оскарження певного судового рішення учасником справи, який не був присутнім при проголошенні такого рішення, обчислюється з дня отримання учасником справи відомостей про таке рішення“.

Марго П.О. вважає, що Кодекс у редакції Закону України „Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів“ від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII, на відміну від редакції Кодексу, що діяла до набрання чинності цим законом, не містить можливості поновлення судом строку для подання заяви про скасування рішення третейського суду, що свідчить про звуження змісту та обсягу права на судовий захист, а отже, про порушення частини третьої статті 22 Конституції України.

2. Відповідно до Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3).

Однією із загальних засад українського конституційного ладу є гарантія звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України (друге речення частини третьої статті 8 Конституції України).

Право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина гарантовано приписом частини першої статті 55 Конституції України.

„Утвердження правової держави відповідно до приписів статті 1, другого речення частини третьої статті 8, частини першої статті 55 Основного Закону України полягає, зокрема, у гарантуванні кожному судового захисту прав і свобод, а також у запровадженні ефективного механізму такого захисту“ (абзац другий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019).

Конституційний Суд України констатував, що „частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і

свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод“ (пункт 1 резолютивної частини Рішення від 25 грудня 1997 року № 9-зп); „судовий захист прав і свобод людини і громадянина необхідно розглядати як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина. І саме держава бере на себе такий обов’язок відповідно до частини другої статті 55 Конституції України“; „Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав у межах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства України“ (абзац п’ятнадцятий пункту 3, абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002).

Отже, приписи статті 8, частини першої статті 55 Конституції України зобов’язують державу гарантувати на законодавчому рівні кожному можливість реалізації його права на судовий захист. Законодавець має встановити такий обсяг права осіб на судовий захист, який забезпечував би його дієву реалізацію, а відмова судів у реалізації такої можливості може призвести до порушення гарантованого Конституцією України права на судовий захист. У контексті розгляду конституційної скарги Марго П.О. встановлений законодавцем обсяг судового захисту стосовно оскарження рішення третейського суду має бути забезпечено за допомогою ефективного судового контролю.

2.1. Гарантуючи судовий захист із боку держави, Конституція України водночас визнає право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (частина шоста статті 55).

Одним із способів реалізації права кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань у сфері цивільних та господарських правовідносин є звернення до третейського суду (абзац перший пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 лютого 2004 року № 3-рп/2004).

Відповідно до Закону України „Про третейські суди“ від 11 травня 2004 року № 1701–IV зі змінами (далі – Закон № 1701–IV) третейський суд – це недержавний незалежний орган, що його утворюють за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому Законом № 1701–IV, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин (абзац другий частини першої статті 2).

Свого часу Конституційний Суд України, розглядаючи справу про завдання третейського суду, зазначив, що „третейський розгляд спорів сторін у сфері цивільних і господарських правовідносин – це вид недержавної юрисдикційної діяльності, яку третейські суди здійснюють на підставі законів України шляхом застосування, зокрема, методів арбітрування. Здійснення третейськими судами функції захисту <...> є здійсненням ними не правосуддя, а третейського розгляду спорів сторін у цивільних і господарських правовідносинах у межах права, визначеного частиною п'ятою статті 55 Конституції України“ [стаття 55 у редакції до внесення змін Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)“ від 2 червня 2016 року № 1401–VIII] (абзац п'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008). Конституційний Суд України констатував, що „третейський розгляд не є правосуддям, а рішення третейських судів є лише актами недержавної юрисдикційної діяльності з вирішення спорів сторін у сфері цивільних і господарських відносин.

<...> З аналізу положень Закону випливає, що третейські суди є недержавними незалежними органами захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та/або юридичних осіб у сфері цивільних і господарських правовідносин. Відповідно до статті 7 Закону третейський розгляд здійснюють постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору.

Таким чином, третейські суди не здійснюють правосуддя, їх рішення не є актами правосуддя, а самі вони не входять до системи судів загальної

юрисдикції“ (абзаци восьмий, десятий, одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008).

Відповідно до частини другої статті 1 Закону № 1701–IV до третейського суду за угодою сторін може бути передано будь-який спір, що виникає з цивільних та господарських правовідносин, крім випадків, установлених законом. Вичерпний перелік винятків містить стаття 6 Закону № 1701–IV. За змістом частини другої статті 51 Закону № 1701–IV оскарження рішення третейського суду перебуває поза межами третейського розгляду та належить до юрисдикції судів.

Із статті 125 Конституції України випливає, що третейські суди не належать до системи судоустрою, відповідно рішення третейського суду не є актом правосуддя.

Отже, третейські суди не є державними органами, їх не віднесено до системи судоустрою, вони не здійснюють правосуддя. Звернення до третейських судів щодо розгляду та розв'язання юридичних спорів, що належать до їхньої компетенції, яке ґрунтується на вільному волевиявленні сторін спору, є одним зі способів здійснення гарантованого частиною шостою статті 55 Конституції України права кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

2.2. В аспекті розгляду конституційної скарги Марго П.О. Конституційний Суд України зазначає, що право на судовий захист гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України та охоплює не лише право на звернення до суду, а й можливість реалізації цього права без обмежень чи перепон, зокрема гарантує особі право оскаржити в суді рішення третейського суду.

Можливість реалізації права на судовий захист забезпечено, зокрема, частиною першою статті 454 Кодексу, відповідно до якої „сторони, треті особи, а також особи, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, мають право звернутися до суду із заявою про скасування рішення третейського суду“. Термін, протягом якого сторона,



третя особа у справі, що її розглянув третейський суд, має право подати заяву про скасування рішення третейського суду, становить дев'яносто днів із дня ухвалення рішення третейським судом (пункт 1 частини п'ятої статті 454 Кодексу).

Особа, яка звертається до суду із заявою про скасування рішення третейського суду в порядку, установленому розділом VIII „Проведення у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів“ Кодексу, має вказати, зокрема, підставу для оскарження (оспорювання) і скасування рішення третейського суду (пункт 7 частини другої статті 455 Кодексу).

Виключний перелік підстав для скасування рішення третейського суду визначено в частині другій статті 458 Кодексу, а саме:

1) справа, в якій ухвалено рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

2) рішення третейського суду ухвалено в спорі, не зазначеному в третейській угоді, або цим рішенням розв'язано питання, які виходять за межі третейської угоди; якщо рішенням третейського суду розв'язано питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

3) третейську угоду суд визнав недійсною;

4) склад третейського суду, що ухвалив рішення, не відповідав вимогам закону;

5) третейський суд розв'язав питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі.

Із наведеного випливає, що особа у разі розв'язання третейським судом питання про її права та обов'язки має право звернутися до суду із заявою про скасування рішення третейського суду і в такий спосіб реалізувати своє право на судовий захист.

2.2.1. Здійснюючи перевірку того, чи існують обмеження щодо реалізації особою права на судовий захист у тому обсязі, як його гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України, внаслідок застосування судами цивільної юрисдикції частини сьомої статті 454 Кодексу, відповідно до якої суд повертає заяву, подану після закінчення строку, встановленого частиною п'ятою цієї статті Кодексу, Конституційний Суд України зазначає таке.

Зміст права на судовий захист, встановленого частиною першою статті 55 Конституції України, слід визначати, серед іншого, з урахуванням змісту права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) та витлумаченого Європейським судом із прав людини.

У рішенні у справі *Delcourt v. Belgium* Європейський суд із прав людини зазначив, що „в демократичному суспільстві у світлі розуміння Конвенції право на чинення справедливого правосуддя посідає настільки значне місце, що звужувальне тлумачення пункту 1 статті 6 (ст. 6-1) не відповідало б меті та призначенню цього припису“ [рішення від 17 січня 1970 року (заява № 2689/65), § 25].

Європейський суд із прав людини констатував, що пункт 1 статті 6 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним із аспектів яких є доступ до суду, а також, що «рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення особи „правом на суд“ з огляду на принцип правовладдя в демократичному суспільстві. Для того, щоб право на доступ до суду було ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити чин [акт], що становить втручання в її права» [рішення у справі *Bellet v. France* від 4 грудня 1995 року (заява № 23805/94), § 36].

Водночас Європейський суд із прав людини наголосив, що право на суд, одним з аспектів якого є право на доступ до суду, не є абсолютним, воно за своїм змістом може підлягати обмеженням, особливо щодо умов прийнятності скарги на рішення; однак такі обмеження не можуть обмежувати реалізацію цього права в такий спосіб або до такої міри, щоб саму суть права було порушено; ці

обмеження мають відповідати легітимній меті, має бути розумний ступінь домірності між використаними засобами й поставленими цілями [рішення у справі *Мушта проти України* від 18 листопада 2010 року (заява № 8863/06), § 37].

2.2.1.1. Згідно із Законом України „Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів“ від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII (далі – Закон № 2147–VIII) Кодекс викладено в новій редакції.

Аналіз змісту пояснювальної записки до проекту Закону України про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (реєстр. № 6232), ухваленого як Закон № 2147–VIII, свідчить про те, що суб’єкт права законодавчої ініціативи обґрунтував потребу ухвалення зазначеного законопроекту, зокрема, так: „На недосконалість судового захисту в Україні неодноразово вказував у своїх рішеннях щодо України Європейський суд з прав людини, вказуючи на такі проблеми української судової системи, як недостатня правова визначеність <...> обмеження права доступу до суду <...> тощо“. У пояснювальній записці також зазначено, що «прийняття законопроекту „Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів“ сприятиме подоланню процесуальних проблем, які перешкоджають ефективному судовому захисту в Україні, зокрема: <...> недосконалість, а подекуди – відсутність ефективних процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів осіб, які звертаються до суду <...>. Правила Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України в законопроекті максимально гармонізовано, а в частині загальних положень, вживаної

термінології – уніфіковано з метою забезпечення єдності правозастосовчої практики».

Отже, Закон № 2147–VIII, відповідно до якого Кодекс викладено в новій редакції, ухвалено, зокрема, з метою підвищення ефективності судового захисту в Україні, у тому числі шляхом усунення законодавчих недоліків, які призводять до обмеження права на доступ до суду.

2.2.1.2. Порівняльний аналіз юридичного регулювання питання порядку та строків звернення до суду із заявою про скасування рішення третейського суду в порядку цивільного судочинства свідчить про таке.

У частині другій статті 389<sup>1</sup> Кодексу в редакції до внесення змін Законом № 2147–VIII було встановлено: „Заява про скасування рішення третейського суду подається до суду за місцем розгляду справи третейським судом сторонами, третіми особами протягом трьох місяців з дня прийняття рішення третейським судом, а особами, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов’язки, – протягом трьох місяців з дня, коли вони дізналися або повинні були дізнатися про прийняття рішення третейським судом“. Порівняльний аналіз змісту частини другої статті 389<sup>1</sup> Кодексу в редакції до внесення змін Законом № 2147–VIII та частини сьомої статті 454 Кодексу свідчить про те, що в частині визначення строку, протягом якого особа могла звернутися до суду із заявою про скасування рішення третейського суду, норма залишилась незмінною.

Частина третя статті 389<sup>1</sup> Кодексу в редакції до внесення змін Законом № 2147–VIII містила таке формулювання: „Заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною другою цієї статті, залишається без розгляду, якщо суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала“.

Відповідно до оспорюваних приписів Кодексу заяву про скасування рішення третейського суду подають протягом дев’яноста днів: сторона, третя особа у справі, розглянутій третейським судом, – з дня ухвалення рішення

третейським судом (пункт 1 частини п'ятої статті 454), заяву, подану після закінчення строку, встановленого частинами п'ятою або шостою цієї статті, суд повертає (частина сьома статті 454).

Наведене свідчить, що законодавець, ухваливши Закон № 2147–VIII, відповідно до якого Кодекс викладено в новій редакції, позбавив осіб, які є сторонами, третіми особами у справі, розглянутій третейським судом, гарантії розгляду судом питання про поновлення строку на подання до суду заяви про скасування рішення третейського суду, у разі якщо її подано після закінчення встановленого Кодексом строку, тоді як за приписами Кодексу в редакції до внесення змін Законом № 2147–VIII вони мали таку гарантію.

2.2.1.3. Досліджуючи питання ймовірного обмеження права осіб, які є суб'єктами звернення до суду відповідно до пункту 1 частини п'ятої статті 454 Кодексу, на судовий захист (доступ до суду) в тому обсязі, як його гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України, Конституційний Суд України керується, зокрема, Рішенням від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, у якому сформульовано таку юридичну позицію:

«Оскільки стаття 22 міститься у розділі II „Права, свободи та обов'язки людини і громадянина“ Конституції України і в ній сформульовано загальну вимогу щодо законодавчого регулювання існуючих прав і свобод, то положення частини третьої цієї статті необхідно інтерпретувати у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 22, частини першої статті 64, частини першої статті 157 Основного Закону України та розуміти як такі, що поширюються на всі існуючі права і свободи людини, гарантовані Конституцією України.

Звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини є їх обмеженням. Верховна Рада України повноважна ухвалювати закони, що встановлюють обмеження, відповідно до таких критеріїв: „обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і

законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права“ (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод. Але, визначаючи їх, законодавець може лише розширювати, а не звужувати, зміст конституційних прав і свобод та встановлювати механізми їх здійснення.

Отже, положення частини третьої статті 22 Конституції України потрібно розуміти так, що при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини, якщо таке звуження призводить до порушення їх сутності» (абзаци сьомий – десятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що, ухваливши Закон № 2147–VIII, згідно з яким Кодекс викладено в новій редакції, законодавець знизив рівень доступу до суду осіб, які є суб'єктами звернення до суду відповідно до пункту 1 частини п'ятої статті 454 Кодексу, чим обмежив їхнє право на судовий захист у тому обсязі, як його гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України. У такий спосіб порушено заборону звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів, установлену в частині третій статті 22 Конституції України, чим знівельовано можливість ефективної реалізації права на судовий захист та дієвість механізму судового контролю за рішенням третейського суду.

3. В Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України).

Згідно з частинами першою, другою статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (частина перша статті 26 Конституції України).

Гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає потребу забезпечення їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод; у правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб (абзац п'ятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012).

У Доповіді про правовладдя Європейської Комісії „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) визначено, що елементами правовладдя є, зокрема, заборона дискримінації та рівність перед приписами права (§ 41), а також зазначено, що „<...> будь-яке невинуватене неоднакове ставлення за приписами права заборонено, і всі особи мають гарантований однаковий і дієвий захист від дискримінації за будь-якою ознакою – на ґрунті раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших поглядів, національного або соціального походження, власності, за становим походженням або за іншим статусом“ (§ 64); „рівність перед приписами права означає, що кожна людина підпорядковується

тим самим нормативним актам і одна особа або група осіб не можуть мати особливих юридичних привілеїв“ (§ 65) (CDL-AD(2011)003rev).

Венеційська Комісія у тій частині спеціального Дослідження „Мірило правовладдя“, яка стосується різноманітних аспектів правовладдя, зазначила, що „законодавство повинне охороняти принцип рівності: воно має трактувати однорідні ситуації однаково, а відмінні ситуації – по-різному та гарантувати рівність щодо будь-якої підстави стосовно потенційної дискримінації“ (CDL-AD(2016)007, пункт II.D.3.70).

3.1. Принцип рівності перед законом та недопустимість дискримінації особи є фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у Всесвітній декларації людських прав („Загальна декларація прав людини“) 1948 року (статті 1, 2, 7), а також інших міжнародних актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, що їх ратифіковано Україною, зокрема Міжнародному пакті про громадянські й політичні права 1966 року (статті 14, 26), Конвенції (стаття 14), Протоколі № 12 до Конвенції (стаття 1).

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини, „щоб виникло питання в рамках статті 14 Конвенції, має існувати відмінність у ставленні до осіб, які перебувають в аналогічних або істотно схожих ситуаціях. Така відмінність у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не має об’єктивного й обґрунтованого виправдання; іншими словами, якщо вона не відповідає правомірній (легітимній) меті або якщо немає обґрунтованих відносин домірності між застосованими засобами та метою, що її переслідується. Державі-учасниці надано певний простір обдумування (*margin of appreciation*) у визначенні своїх дій в оцінюванні того, чи відмінності в інакших схожих ситуаціях виправдовують відмінне ставлення та якою мірою“ [рішення у справі *Khamtokhu and Aksenchik v. Russia* від 24 січня 2017 року (заяви № 60367/08, № 961/11), § 64].

Підсумовуючи викладене, Конституційний Суд України зазначає, що гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах



означає конечність забезпечення їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У державі, керованій правовладдям, звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а додержання загальних принципів рівності громадян перед законом та заборони дискримінації, що їх визначено приписами частин першої, другої статті 24 Конституції України, є неодмінним складником реалізації права на судовий захист.

3.2. Ураховуючи, що третейські суди розв'язують спори, які виникають із цивільних та господарських правовідносин (частина друга статті 1 Закону № 1701–IV), Конституційний Суд України вважає, що є потреба дослідити питання порядку і строків оскарження рішення третейського суду та можливість їх поновлення за приписами Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), викладеного в новій редакції згідно із Законом № 2147–VIII.

Згідно зі статтею 122<sup>1</sup> ГПК України в редакції до внесення змін Законом № 2147–VIII „заява про скасування рішення третейського суду подається до апеляційного господарського суду за місцем розгляду справи третейським судом стороною, третіми особами протягом трьох місяців з дня прийняття рішення третейським судом, а особами, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, – протягом трьох місяців з дня, коли вони дізналися або повинні були дізнатися про прийняття рішення третейського суду“ (частина друга); „заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною другою цієї статті, залишається без розгляду, якщо господарський суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала“ (частина третя).

Відповідно до статті 346 ГПК України „заява про скасування рішення третейського суду подається до апеляційного господарського суду за місцем розгляду справи третейським судом стороною, третьою особою протягом

дев'яноста днів з дня ухвалення рішення третейським судом, а особою, яка не брала участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про її права та (або) обов'язки, – протягом дев'яноста днів з дня, коли вона дізналася або повинна була дізнатися про ухвалення рішення третейського суду“ (частина друга); „заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною другою цієї статті, повертається. Суд за клопотанням заявника може поновити пропущений строк на подання заяви про скасування рішення третейського суду, якщо визнає причини його пропуску поважними“ (частина третя).

Порівняльний аналіз приписів ГПК України, які регулюють порядок оскарження рішення третейського суду (стаття 346), і приписів ГПК України в редакції до внесення змін Законом № 2147–VIII, які регулювали те саме питання (стаття 122<sup>1</sup>), свідчить про те, що законодавець, ухваливши Закон № 2147–VIII, установив можливість поновлення судовим порядком пропущених строків для оскарження рішення третейського суду для сторін (третіх осіб) третейського розгляду щодо розв'язання господарського спору, а отже, забезпечив дієву реалізацію їхнього права на судовий захист.

Аналогічний підхід законодавця простежується в питанні врегулювання порядку й строків подання заяви про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу. Так, у частині четвертій статті 475 Кодексу визначено, що „заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною третьою цієї статті, повертається без розгляду. Суд за клопотанням заявника може поновити пропущений строк на подання заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо визнає причини його пропуску поважними“. Водночас стаття 454 Кодексу не надає можливості поновити судовим порядком пропущений строк на подання стороною, третьою особою у справі, розглянутій третейським судом, заяви про оскарження судового рішення.

З огляду на те, що за приписами Кодексу немає можливості поновити судовим порядком пропущений строк на подання фізичною особою – стороною, третьою особою у справі, у якій третейський суд розв'язав спір з цивільних правовідносин, заяви про скасування рішення третейського суду, водночас така можливість (поновлення пропущеного строку для оскарження рішення третейського суду) існує для юридичних осіб за приписами ГПК України, є підстави для висновку про відмінність у ставленні законодавця до учасників приватних відносин – фізичних осіб та юридичних осіб приватного права, надання їм різних юридичних можливостей процесуального характеру для реалізації гарантованого цим особам статтею 55 Конституції України однакового за змістом та обсягом права на судовий захист. Наведене є достатнім, щоб висувати невідповідність пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Кодексу у їх взаємозв'язку частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 24 Конституції України.

4. Згідно з частиною другою статті 152 Конституції України, статтею 91 Закону України „Про Конституційний Суд України“ закони, інші акти або їх окремі приписи, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Конституційний Суд України враховує, що в Україні у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України введено воєнний стан (Указ Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“» від 24 лютого 2022 року № 2102–ІХ, Указ Президента України „Про продовження строку дії воєнного стану в Україні“ від 14 березня 2022 року № 133/2022, затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України „Про продовження строку дії воєнного стану в Україні“» від 15 березня 2022 року № 2119–ІХ).

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає за потрібне відтермінувати втрату чинності пунктом 1 частини п'ятої, частиною сьомою

статті 454 Кодексу, що суперечать Конституції України, на три місяці з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами.

У зв'язку з наведеним Верховна Рада України протягом трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами, має привести нормативне регулювання, встановлене пунктом 1 частини п'ятої, частиною сьомою статті 454 Кодексу, у відповідність із Конституцією України та цим Рішенням.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151<sup>1</sup>, 151<sup>2</sup>, 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94, 97 Закону України „Про Конституційний Суд України“

### **Конституційний Суд України**

#### **у х в а л и в:**

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), пункт 1 частини п'ятої, частину сьому статті 454 Цивільного процесуального кодексу України в тім, що вони унеможливають поновлення судом строку на подання особою, яка є стороною, третьою особою в справі, розглянутій третейським судом, заяви про скасування рішення третейського суду.

2. Пункт 1 частини п'ятої, частина сьома статті 454 Цивільного процесуального кодексу України, визнані неконституційними, втрачають чинність через три місяці з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами.

3. Верховній Раді України протягом трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами, привести нормативне регулювання, встановлене пунктом 1 частини п'ятої, частиною сьомою статті 454 Цивільного процесуального кодексу України, у відповідність із Конституцією України та цим Рішенням.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.



**ДРУГИЙ СЕНАТ  
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**